

Com educar amb perspectiva de gènere?

Parelles lliures de violències

Dra. Ainoa Mateos Inchaurredo
Professora Facultat d'Educació
Universitat de Barcelona
Grup de recerca GRISIJ

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Per què
aquest
dibuix?

Alguns interrogants per educar amb una mirada de gènere

En aquesta presentació volem convidar-vos a reflexionar sobre l'educació familiar amb perspectiva de gènere.

- Què vol dir parentalitat/marentalitat positiva?
- Com educar als fills i filles amb perspectiva de gènere?
- Què és la socialització de gènere? Quina és la meua visió del gènere? El meu discurs i el meu comportament van en la mateixa línia?
- Sé quines formes de violència de gènere poden patir els i les adolescents? Les sé identificar?
- Quins són els elements claus per una relació de parella lliure de violència?

Dibuix de Chloé
Borrega Mateos

Què podem fer? Com eduquem?

Imatge de [Bruno /Germany](#) en [Pixabay](#)

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Parentalitat i parentalitat positiva

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Recomanació 19 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa als Estats membres sobre Polítiques de Suport a l'Exercici Positiu de la parentalitat. Rec(2006)19.

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Pares/mares

Persones amb autoritat o responsabilitat parental

Exercici de la parentalitat

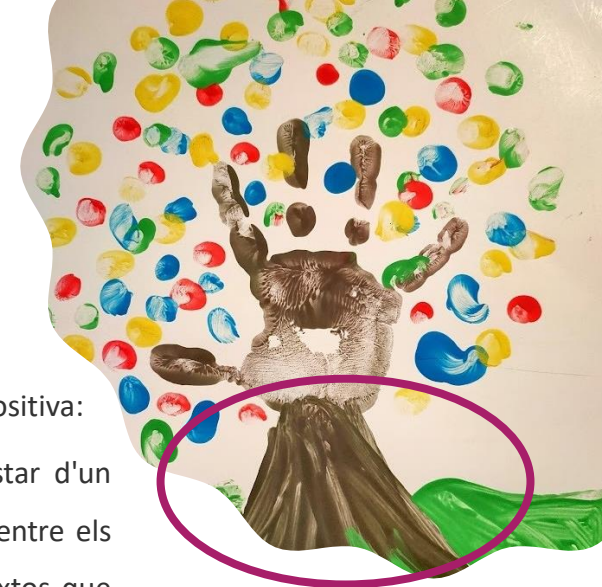
Funcions pròpies dels pares i de les mares relacionat amb la cura i educació dels fills i filles. Comporta drets i obligacions

Exercici positiu de la parentalitat

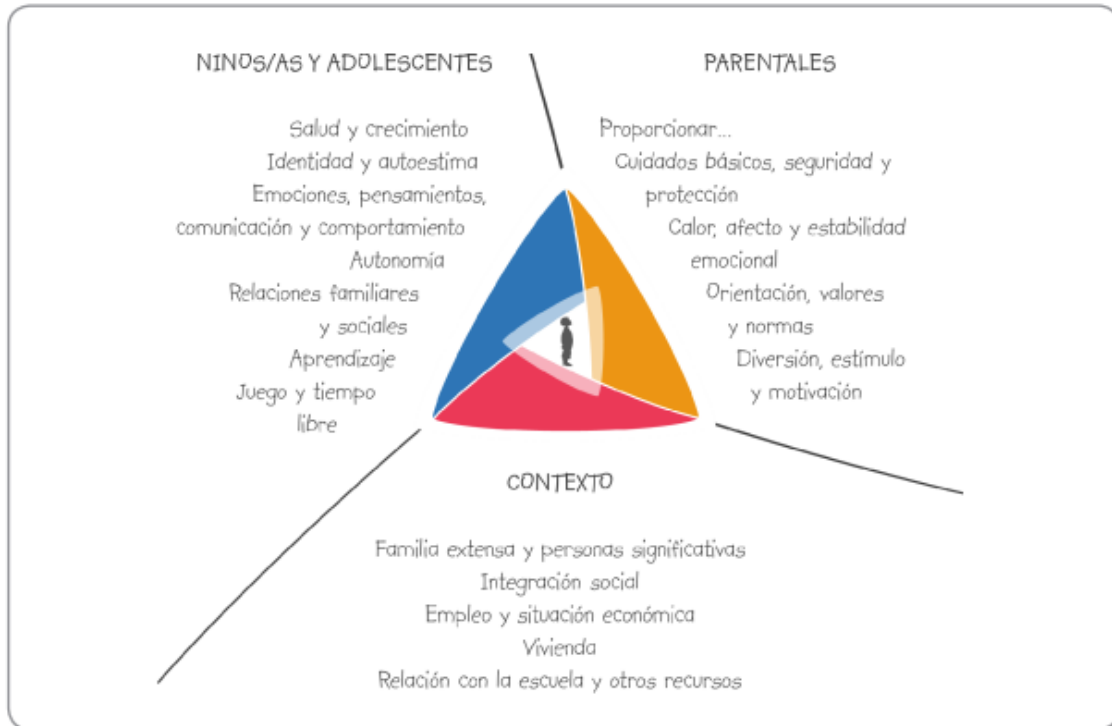
Comportament dels pares i de les mares fonamentat en l'interès superior del nen/a, que cuida, desenvolupa les seves capacitats, no és violent, ofereix reconeixement i orientació i estableix límits que permetin el ple desenvolupament NNA

“El término “parentalidad” derivado de “parental” (del latín ‘parere’ (parir, dar a luz), -nt- (sufijo que indica agente, el que hace la acción), más el sufijo -al (relativo a), se refiere al rol de cuidado y educación que ejerce la madre (maternidad), el padre (paternidad) u otras figuras sustitutivas, aunque no está incluido en el Diccionario de la Real Academia Española” (Rodrigo et al., 2021:7)

NNA en el centre de l'educació

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Des d'aquest concepte de la parentalitat/marentalitat positiva:

- **Ecologia de la parentalitat/marentalitat:** el benestar d'un nen, nena o adolescent (NNA) depèn del equilibri entre els factors de risc i de protecció en els diversos contextos que envolten a la família, de les necessitats evolutives i educatives dels fills i filles i, de les capacitats de les figures parentals per a la criança i l'educació (Balsells, Mateos, Urrea i Vaquero, 2018).
- Aquest enfocament inclou **els drets dels NNA**.
- La qüestió no és exercir l'autoritat sinó com exercir el **control parental** de manera que es fomentin les **capacitats dels fills i les filles**, preservant els seus drets.

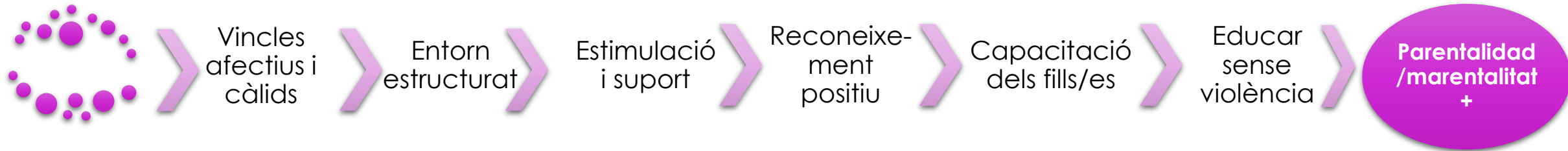
El triangle de la parentalitat. Versió per a professionals. Adaptació realitzada pel grup GRISIJ (Balsells, Pastor, Amorós, et al., 2015).

Principis rectors. Parentalitat/Marentalitat positiva

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

L'exercici de la criança positiva es basa en els següents **principis rectors** que han d'inspirar l'acompliment de la tasca educadora, com a promotora del bon tracte. Aquests són els següents (Rodrigo, Máiquez, et al., 2010):

DEIXEM EMPREMTA

Educar des de la igualtat

- La família és un agent socialitzador. Què és la **socialització de gènere**?
- Existeix **coherència real entre el discurs** (de la igualtat, coparentalitat, corresponsabilitat, etc.) i els **comportaments**?
- El nostre **dia a dia deixa més empremta que una conferència**. Que vol dir? S'ha de cuidar els gestos, comentaris, actituds, decisions, comportaments, reaccions, etc. Qüestionem des d'on eduquem.
- Les **violències per raó de gènere**, entre d'altres, **es prevé des de la pròpia família**.
 - Quin rol prenc jo dintre de les dinàmiques familiars?
 - Quina és la meva identitat de gènere?
 - Quin lloc ocupa el masclisme en la meva vida? I en la dinàmica familiar?

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Algunes consideracions en l'etapa adolescent (Rojas, 2020)

- La dopamina (és un neurotransmissor relacionat amb la satisfacció de les necessitats, desitjos, etc.)
- El cervell adolescent està en construcció. Genera més dopamina que el cervell adult. Busca de forma més constant la gratificació, la satisfacció. Tanmateix, el còrtex pre-frontal, el que dictamina què es pot fer i que no, no està prou evolucionat i aquí es genera el conflicte.
- Impacte de l'excés de la dopamina (Rojas, 2020):
 - **Impulsivitat:** Pensar i executar. Poc temps de valoració.
 - **Susceptibilitat a la addicció:** Tendència a buscar la gratificació ràpida, a experimentar i provar.
 - **Hiperracionalitat:** Posar l'èmfasi en la part positiva.

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Algunes consideracions en l'etapa adolescent (INJUVE)

¿Què preocupa als i les adolescents?

- ✓ Aparència (el físic – canvis)
- ✓ Acceptació social (en l'etapa més inicial de l'adolescència els criteris són més superficials)
- ✓ Els iguals. Les relacions es modifiquen vers la infància. Confidencialitat (secrets). Evolució del grup d'iguals (“la colla”).
- ✓ Les relacions romàntiques

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Si vols ampliar informació consulta el següent document d'INJUVE “Los adolescentes como persona” Disponible en:
<http://www.injuve.es/sites/default/files/2%20-%20los%20adolescentes%20como%20personas.pdf>

Canviem la mirada sobre l'adolescència, canviem com eduquem

“la florida **representa el procés** pel qual, implicat en relacions saludables amb el seu context, **l'adolescent s'encamina cap al desenvolupament d'una integritat personal ideal**. Quan la persona floreix contribueix de manera positiva a la societat en la qual viu. Per tant, una flor que **integra les cinc àrees o competències** que defineixen un desenvolupament positiu, i que té la capacitat de créixer, representa una bona metàfora gràfica del model” (Oliva et al., 2010, p. 9).

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

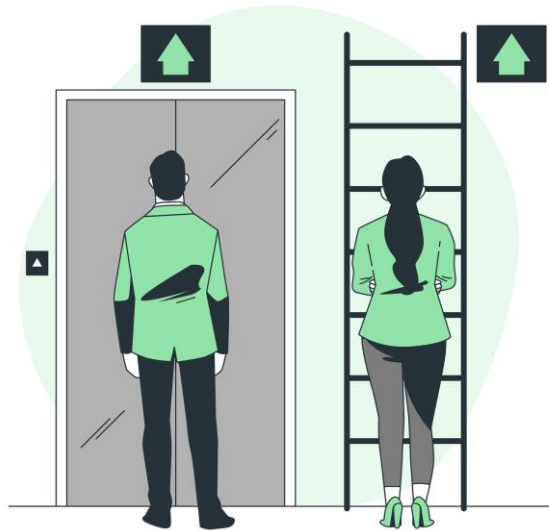
Figura: Model DPA de Oliva et al. (2010, p.9)

Prevenció de la violència de gènere en l'adolescència

Per començar.... Parlem del gènere

Socialització de gènere “patriarcal”

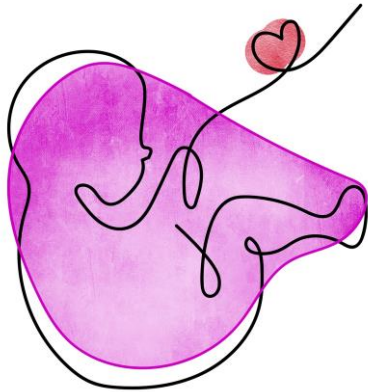
Desigualtat
Discriminació
Situacions de poder
Violència de gènere
(laboral, de parella, social)

Avui dia... Si parlem de gènere, podem parlar només del gènere masculí i femení? És representatiu de la diversitat?

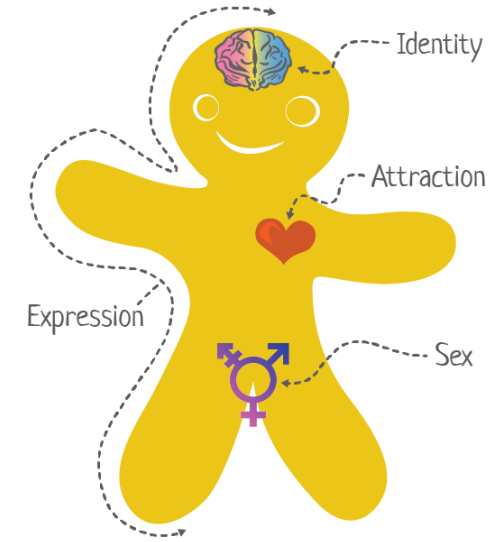

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Parlem de diversitat i gènere

The Genderbread Person v4 by its pronounced METROsexual.com

⊖ means a lack of what's on the right side

Gender Identity

Woman-ness

Man-ness

Gender Expression

Femininity

Masculinity

Anatomical Sex

Female-ness

Male-ness

Identity ≠ Expression ≠ Sex
Gender ≠ Sexual Orientation

Sex Assigned At Birth
 Female Intersex Male

Sexually Attracted to... and/or (a/o)

Women a/o Feminine a/o Female People

Men a/o Masculine a/o Male People

Romantically Attracted to...

Women a/o Feminine a/o Female People

Men a/o Masculine a/o Male People

Genderbread Person Version 4 created and uncopyrighted 2017 by Sam Killermann

For a bigger bite, read more at www.genderbread.org

Què entenem per violència de gènere?

“La violència de gènere es refereix als **actes nocius dirigits** contra una **persona o un grup de persones** en raó del seu **gènere**. Té el seu origen en la desigualtat de gènere, l'abús de poder i l'existència de normes nocives. El terme s'utilitza principalment per a subratllar el fet que les **diferències estructurals de poder basades en el gènere col·loquen a les dones i nenes en situació de risc enfront de múltiples formes de violència**. Si bé les dones i nenes sofreixen violència de gènere de manera desproporcionada, els homes i els nens també poden ser blanc d'ella. **A vegades s'empra aquest terme per a descriure la violència dirigida** contra les **poblacions LGBTQI+**, en referir-se a la violència relacionada amb les normes de masculinitat/feminitat o a les normes de gènere” (ONU mujeres).

Definició de ONU mujeres. Disponible en: <https://www.unwomen.org/es/what-we-do/ending-violence-against-women/faqs/types-of-violence>

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Què entenem per violència contra les nenes i les dones?

“La violència contra les dones i les nenes es defineix com **tot acte de violència basat en el gènere** que tingui o pugui tenir com a **resultat un mal o sofriment físic, sexual o mental** per a la dona, així com les amenaces de tals actes, la coacció o la privació arbitrària de la llibertat, tant si es **produeixen en la vida pública com en la vida privada**. La violència contra les dones i nenes abasta, amb caràcter no limitatiu, la violència física, sexual i psicològica que es produeix en el si de la família o de la comunitat, així com la perpetrada o tolerada per l'Estat” (ONU mujeres).

Definició de ONU mujeres. Disponible en: <https://www.unwomen.org/es/what-we-do/ending-violence-against-women/faqs/types-of-violence>

**VG no te per finalitat fer mal,
sinó exercir domini**

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Per què parlem de prevenció de la VG en l'adolescència?

- **Noves experiències afectives:** atracció sexual, desitjos i passió. Primeres relacions de parella (models d'amor i patrons de relació).
- Ideal **d'amor romàntic** (dificulta identificació dels primers signes de violència)
- Etapa amb canvis físics que fa d'aquesta etapa un moment adient per **reforçar l'autoestima**. L'autoestima és un factor de protecció davant la violència de gènere.
- Construcció de la seva **identitat** (de gènere, parella, etc.) i validació externa (pot arrossegar a relacions tòxiques).
- **Baixa percepció del risc**
- Els grups d'iguals prenen força i es **polaritzen es rols de gènere** (necessitat de models alternatius). **La família pot passar a un segon pla.**
- La cultura, la moda, la música, la literatura, la televisió, la publicitat, la pornografia, els videojocs, etc. (**mitjans de socialització**)

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Per què parlem de prevenció de la VG en l'adolescència?

Destaquem algunes dades de l'estudi de Díaz-Aguado, Martínez, Martín i Falcón (2020) amb 13.267 adolescents (14 a 20 anys):

- Sobre la violència sexual, el 14% de les noies afirma haver-se sentit pressionada per activitats de tipus sexual (en el 55,7% d'aquests casos es pressió exercida pel noi amb el que surten).
- Les situacions amb major percentatge que han viscut les adolescents son relacionades amb mostrar (48%) o demanar (43,9%) fotografies sexuals; i el 23,4% ha rebut peticions de cibersexe online.
- Les situacions de violència de gènere en l'àmbit de la parella més freqüent en les adolescents son: abús emocional (17,3%); control abusiú general (17,1%) i control a través del mòbil (14,9%).

El 28,1% de les noies afirma que li produeix "ansietat" sentir-se "menys atractiva que abans". (Cosificació del cos).

Més dades resumides de l'estudi en:

<https://www.lamoncloa.gob.es/serviciosdeprensa/notasprensa/igualdad/Paginas/2021/120221-violencia-adolescentes.aspx>

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Formes de violències de gènere en parelles adolescents. Avantsala

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Amor romàntic

Sacrifici
Entrega
Altruisme
Destí (mitja taronja)
Heteronormativitat
Exclusivitat
Fidelitat
Gelosia-amor
Etc.

Aïllament

Amistats
Família
Hobbies

Manipulació

Xantatge
Culpabilització
Desvaloracions

*“El amor no es sólo una emoción a la que, supuestamente, **despertamos al llegar a la adolescencia**. A lo largo de nuestra vida, vamos **construyendo nuestra visión particular de esta emoción, uniendo los retazos de nuestra experiencia temprana y reciente, directa o indirecta**” (González i Santana, 2001:45)*

Formes de violències de gènere en parelles adolescents

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Violència psicològica

Ocasionar por
Intimidació
Amenaces
(vers la pròpia persona
i vers altres)
Forçar-la a aïllar-se de
persones, familiars,
escola, etc.

Violència emocional

Desvaloracions
Humiliacions
Minar la seva
autoestima mitjançant
crítiques constant
Insults
Infravalorar les seves
capacitats

Violència física

Causar o intentar causar
dany físic (cops,
bufetades, empentes,
etc.)
Ús de la força física
Danys a les propietats

Violència sexual

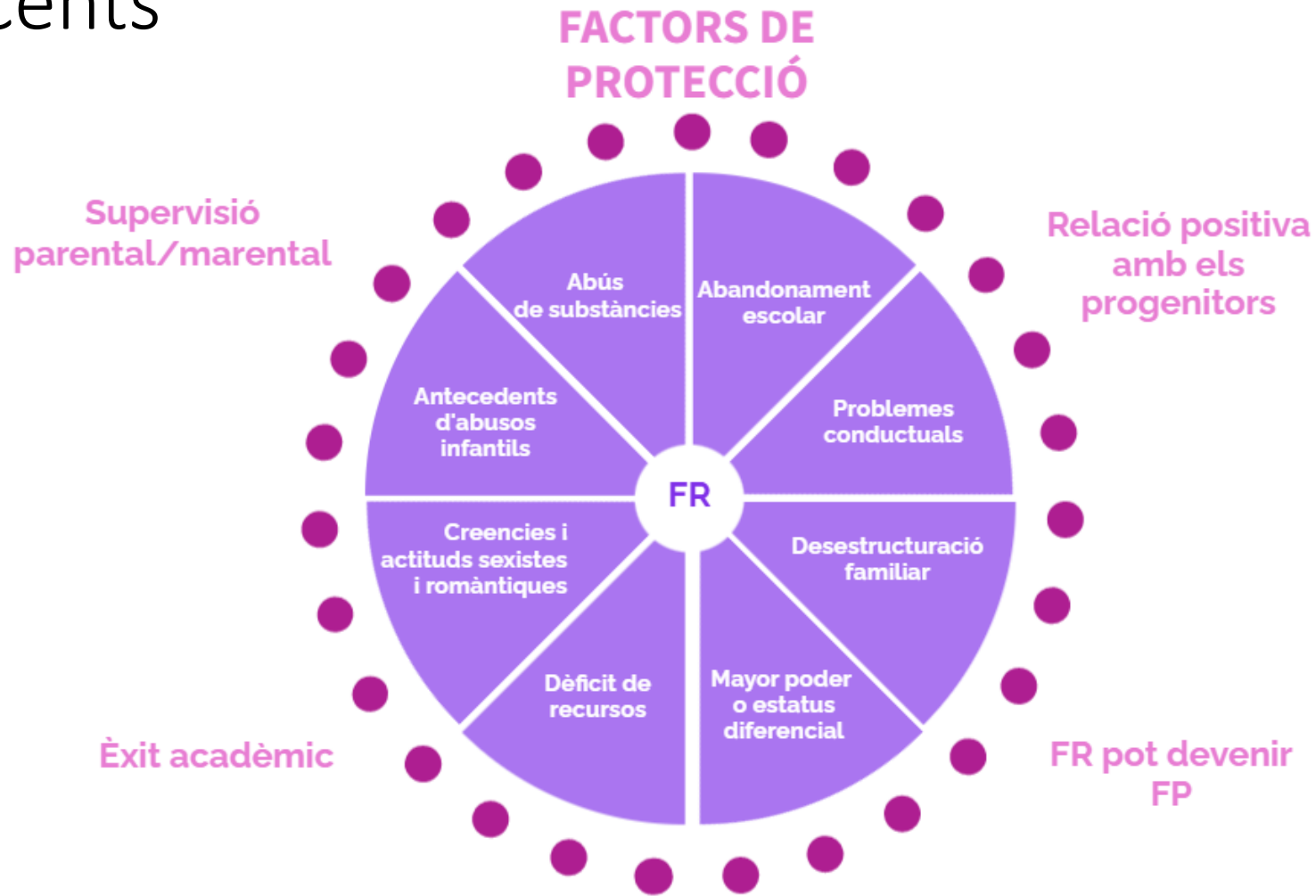
Assetjament sexual
(tocaments, comentaris
sexuals, exhibicionisme, etc.)
Violació (vaginal, anal i/o
oral)
Violació correctiva
Cultura de la violació
Coacció per iniciar relacions
sexuals (fals consentiment)

Violència digital

Ciberassetjament
(intimidació o amenaça).
Sexting
(difusió imatges, vídeos, etc. Íntims
sense autorització)
Doxing
(publicació d'informació privada o
identificativa sobre la víctima)
Violència online de la parella
(control de missatges, xarxes
socials, contrasenyes, etc.)
altres

Factors de risc i de protecció VG en parelles adolescents

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Estereotips de gènere en les relacions de parelles adolescents

Noies

- ✓ Responsabilitat de què funcioni la parella
- ✓ Subordinació
- ✓ Acceptació gelosia = amor
- ✓ Justificació respostes violentes
- ✓ Renuncia a desitjos o interessos

Imatge de [Kristina Litvjak](#) en [Unsplash](#)

Nois

- ✓ Pren decisions
- ✓ Amaga emocions (com a indicador de debilitat)
- ✓ Protecció de la parella
- ✓ Control de la relació
- ✓ Dominant

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

**Lectura
recomanada!!!**

Informació de “**Guía para la familia: crecer erradicando la violencia de género. Cómo detectar y prevenir la violencia de género en tu hijo o hija adolescente**”. Disponible en: <https://www.larioja.org/justicia/es/destacados/comision-institucional-coordinacion-actuaciones-violencia/protocolos-guias-actuacion/guia-familia-crecer-erradicando-violencia-genero.ficheros/1292247-guia%20para%20la%20familia%20creeer%20erradicando%20la%20violencia%20de%20genero.pdf>

Estereotips de gènere relacionats amb la sexualitat

Imatge de [Kristina Litvjak](#) en [Unsplash](#)

SEXUALITAT

PROMISQUITAT

ROL EN EL FESTEIG

INFIDELITAT

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Informació de “**Guía para la familia: crecer erradicando la violencia de género. Cómo detectar y prevenir la violencia de género en tu hijo o hija adolescente**”. Disponible en: <https://www.larioja.org/justicia/es/destacados/comision-institucional-coordinacion-actuaciones-violencia/protocolos-guias-actuacion/guia-familia-crecer-erradicando-violencia-genero.ficheros/1292247-guia%20para%20la%20familia%2Ccrecer%20erradicando%20la%20violencia%20de%20genero.pdf>

Posem un mirall a les seves relacions...

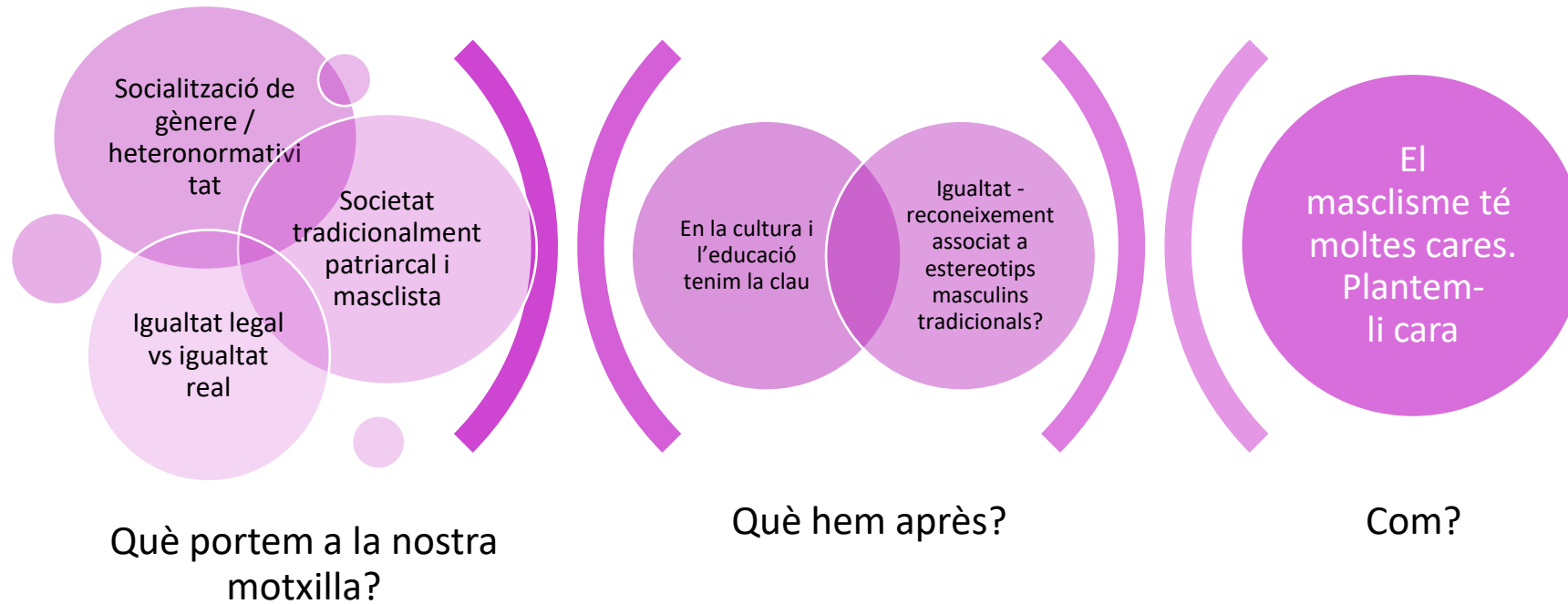
Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Com a pares i mares... Què podem fer?

“Si el pensamiento no barre la casa por dentro, no es pensar”
María Zambrano

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Algunes orientacions per a pares, mares i agents educatius

- El **masclisme** tot i estar més debilitat que fa uns anys, **encara està present** en la nostra societat.
- Cuidar els gestos més quotidians, no podem oblidar que **som un referent** per a les persones que eduquem.
- **Revisem les nostres motxilles...** Estan carregades d'estereotips sexistes? Quantes vegades hem revisat aquesta motxilla? Comencem de dins cap a fora... L'exemple ha de començar a casa.
- **Ser coherent** entre el discurs (que rebutja completament el masclisme i les diferents formes de violència de gènere) i el comportament. **L'aprenentatge és més significatiu** quan veuen en la seva família que homes i dones rebutgen qualsevol forma de violència de gènere o masclisme.
- **Visibilitzar i reconèixer a les nenes i dones** és una forma de prevenció de la violència de gènere. Les experiències i aportacions femenines.

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Algunes orientacions per a pares, mares i agents educatius

- **Justificar, tolerar o normalitzar** bromes i comentaris sexistes és l'oli que fa que l'engranatge masclista s'articuli. De la mateixa manera, normalitzar l'ús de la violència (verbal o física) –mitjans de comunicació, videojocs, context d'amics, etc.- és donar més eines a les persones agressores.
- Rebutjar les actituds masclistes i discriminatòries per raó de gènere o orientació sexual. Violència de gènere no és només aquella més visible i mediàtica. Els **micromasclismes són una forma més de violència**. Recordar que aquesta és multicausal i processual.
- Existeixen diferents **agents socialitzadors** i educatius dels infants i adolescents. **La família** és un dels principals, però **no te l'exclusivitat**. Una de les competències parentals/marentals és la de buscar suports. No estem/esteu sols i soles. **Busqueu aliats**.
- La corresponsabilitat parental és un aliat en la prevenció de la violència de gènere.

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Algunes orientacions per a pares, mares i agents educatius

- **Educar des de l'amor i la igualtat.** Coeducació. Educar per igual als fills i filles, amb independència de la seva identitat de gènere, orientació sexual o altres.
- **No fer ús de la violència** (verbal, física, emocional, etc.) en l'educació dels fills i filles. Recordem: coherència entre el discurs i el comportament.
- Acceptar que **els conflictes són inherents** a la vida de qualsevol persona. Cal donar eines als nostres fills i filles per gestionar els conflictes d'una forma **assertiva**. Aquests brinden l'oportunitat per créixer i sortir enfortits. Resoldre els conflictes evitant el desequilibri de poder. Si hi ha desequilibri, hi ha violència.

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Algunes orientacions per a pares, mares i agents educatius

- Animar tant a noies com nois a **expressar les seves emocions i la seva identitat**. Donar llibertat perquè cada persona construeixi la seva identitat, fora de cànons i models rígids del “ser home” i “ser dona”.
- Fomentar el **respecte i la cura al propi cos** i al cos de les altres persones. Trencar amb la visió cosificada del cos de la dona. Només el “si” és un “si”.
- Com va ser la teva educació sexual? **No perpetuem mites, estereotips o pors**. La sexualitat no ha de ser un tema tabú en l'àmbit familiar. Si es normalitza, no serà necessari “la xerrada”.
- L'aprenentatge de la **sexualitat a través de la pornografia** fomenta una visió “irreal” d'aquesta i conductes violentes en les relacions.

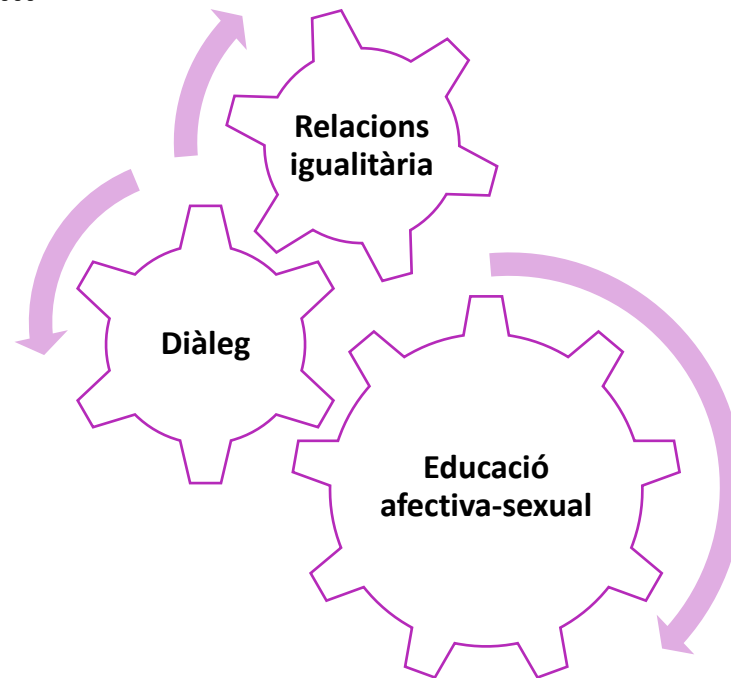

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Algunes orientacions per a pares, mares i agents educatius

Uns ingredients imprescindibles...

- Parlar del tema de forma natural. Anticipar-nos a les primeres relacions de parella
- Actitud oberta, sense prejudicis
- Estar accessible i disponible
- Trobar els espais i moments

- Ajudar a construir relacions i models d'amor saludables. Recalcar que una relació de parella ha de ser gratificant per ambdós.
- Orientar en la definició dels límits.
- Parlar de la sexualitat amb naturalitat.
- La família com a suport incondicional.

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Algunes orientacions per a pares, mares i agents educatius

RECORDA....

La violència de gènere en parelles adolescents s'inicia d'una forma subtil. Estigueu atentes i atents a **alguns indicadors** com: pateix ansietat, està susceptible, ha deixat de sortir amb amics i amigues, rep contínuament missatges de la parella, justifica els comportaments de la parella com un signe d'amor i protecció, modifica la seva forma de vestir, la noteu molt més distant de la família, deixa de fer coses per no incomodar a la parella, cedeix la contrasenya dels seus dispositius, envia la ubicació quan arriba a casa, etc.

I si pateix violència... Que fem?

Escoltar, donar suport incondicional, ajudar-la a restablir relacions d'amistat i familiars, no recriminar ni donar ultimàtums per trencar la relació, acompanyar-la en la identificació dels signes de violència, reforça la seva autoestima... I sobretot, busca ajuda professional.

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Recursos d'interès

- CEAPA: **Guía para padres y madres sobre Prevención de la violencia contra las mujeres y niñas desde la familia** (actitudes y comportamientos machistas en el hogar). Disponible en: <https://www.bienestaryproteccioninfantil.es/fuentes1.asp?sec=35&subs=380&cod=2083&page=>
- **Crecer erradicando la violencia de género, cómo detectar y prevenir la violencia de género en tu hijo o hija adolescentes.** Disponible en: <https://www.larioja.org/justicia/es/destacados/comision-institucional-coordinacion-actuaciones-violencia/protocolos-guias-actuacion/guia-familia-crecer-erradicando-violencia-genero.ficheros/1292247-guia%20para%20la%20familia%2Ccrecer%20erradicando%20la%20violencia%20de%20genero.pdf>
- **Educando en igualdad** <https://www.educandoenigualdad.com/materiales-fete-ugt/>
- **enRÉDate. Una guía para entender y prevenir la violencia machista online entre jóvenes.** Disponible en: <https://www.pandoramirabilia.net/project/enredate-una-guia-para-entender-y-prevenir-la-violencia-machista-online-entre-jovenes/>
- **Guía para andar por casa.** Disponible en: <https://www.educandoenigualdad.com/2014/03/03/guia-para-andar-por-casa/>
- **Guía para la familia: crecer erradicando la violencia de género. Cómo detectar y prevenir la violencia de género en tu hijo o hija adolescente**". Disponible en: <https://www.larioja.org/justicia/es/destacados/comision-institucional-coordinacion-actuaciones-violencia/protocolos-guias-actuacion/guia-familia-crecer-erradicando-violencia-genero.ficheros/1292247-guia%20para%20la%20familia%2Ccrecer%20erradicando%20la%20violencia%20de%20genero.pdf>
- Marina, M., Hurrell, S., Lavari, M., I Zelarallán, M. (2020). **Educación sexual integral: para charlar en familia.** Edición actualizada. Ministerio de Educación de la Nación Argentina <http://www.bnm.me.gov.ar/giga1/documentos/EL007593.pdf>
- **No te líes con los chicos malos. Guía no sexista para chicas.** Disponible en: <https://www3.gobiernodecanarias.org/medusa/campus/doc/htmls/acrigual/html/bloqueIII/tema7/docs/noteliesconloschicosmalos.pdf>

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Referències bibliogràfiques

Citades al power point:

- Díaz-Aguado, M. J., Martínez, R., Martín, J., i Falcón, L. (2020). La situación de la violencia contra las mujeres en la adolescencia en España. *Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género. Ministerio de Igualdad.*
- Balsells, M. À., Pastor, C., Amorós, P., Fuentes-Peláez, N., Molina, M. C., Mateos, A., et al. (2015). *Caminar en familia: programa de competencias parentales durante el acogimiento y la reunificación familiar.* Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Centro de Publicaciones. Recuperado de <http://www.msssi.gob.es/ssi/familiasInfancia/ayudas/docs2013-14/docs2016/CaminarenFamilia.pdf>
- Oliva et al. (2010). Más allá del déficit: Construyendo un modelo de Desarrollo positivo adolescente. *Infancia y Aprendizaje*, 33, 223-234.
- Rodrigo, M. J., Arranz, E., Balsells, M. A., Hidalgo, M. V., Máiquez, M. L., Martín, J. C., et al. (2021). *Guía de competencias interprofesionales en parentalidad positiva. Un recurso para fortalecer y consolidar las buenas prácticas en los servicios de infancia, adolescencia y familias.* Madrid: Federación Española de Municipios y Provincias. Ministerio Derechos Sociales y Agenda 2030
- Rodrigo, M. J., Máiquez, M. L., i Martín-Quintana, J. C. (2010). *Parentalidad positiva y políticas locales de apoyo a las familias. Orientaciones para favorecer el ejercicio de las responsabilidades parentales desde las corporaciones locales.* Madrid: Ministerio de Sanidad y Política Social.
- Rojas, F. (2020). La adolescencia: una mirada en positivo. *Revista de Educación Social*, nº30, 107-120.

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Per saber més sobre l'adolescència

- Crosera, S. (2001). *Para comprender al adolescente*. Barcelona: De Vecchi. Disponible a: https://books.google.es/books?id=tGSW6xdmI8UC&printsec=frontcover&hl=ca&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Funes, J. (2018). *Estima'm quan menys m'ho mereixi... perquè és quan més ho necessito: Una guia per a pares i mestres d'adolescents*. Barcelona: Columna Edicions S.A.
- Funes, J. (2003). *¿Cómo trabajar con adolescentes sin empezar por considerarlos un problema?* Papeles de Psicólogo, vol. 23, núm. 84. Madrid.
- Marina, J.A. (2017). *El talento de los adolescentes*. Barcelona: Ariel.
- Oliva, A. (2015). *Desarrollo positivo adolescente*. Madrid: Síntesis.
- Oliva, A. (2007). Desarrollo cerebral y asunción de riesgos durante la adolescencia, *Apuntes de Psicología*, 25(3), pp. 239–254.
- Oliva, A. et al. (2017) *Bienestar y desarrollo positivo adolescente desde una perspectiva de género: Un estudio cualitativo*. Madrid: FAD. Disponible en: <https://www.researchgate.net/publication/324889841>.
- Oliva, A. et al. (2008) *La promoción del desarrollo adolescente. Recursos y estrategias de intervención*, Consejería de Salud. Junta de Andalucía.
- Pertegal, M. A. (2014). *Los centros de educación secundaria como promotores del desarrollo positivo adolescente*. Tesis doctoral. Universidad de Sevilla. Disponible en: https://idus.us.es/bitstream/handle/11441/72780/file_1.pdf;sequence=1&isAllowed=y.
- Siegel, D. J. (2014). *Tormenta Cerebral. El poder y el propósito del cerebro adolescente*. Barcelona: Alba.

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Per saber més sobre violència de gènere en l'adolescència

- Díaz-Aguado, M. J., Martínez-Arias, R. and Martín-Babarro, J. (2013). *La evolución de la adolescencia española sobre la igualdad y la prevención de la violencia de género*. Madrid.: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Centro de Publicaciones. Disponible en: <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/estudio/evolucion2014.htm>
- Díaz, M. and Carvajal, M. I. . (coord) (2011). *Igualdad y prevención de la violencia de género en la adolescencia*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. Centro de Publicaciones. Disponible en: <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/estudio/adolescencia.htm>
- González, R., i Santana, J. D. (2001). *Violencia en parejas jóvenes: Análisis y prevención*. Madrid: Pirámide.
- Mateos, A. (2021). La perspectiva de gènere per a la prevenció de la violència en relacions adolescents. A Balsells, M.A., Vaquero, E. & Fernández-Rodrigo, L. (Coord.) *Teenpods. Càtedra Educació i Adolescència Abel Martínez Oliva*. Disponible en: <https://www.youtube.com/watch?v=v1tGTy0z-VQ&t=3s>
- Mateos, A. (2013) *PROGRAMA GENER@-T. Programa socioeducativo para la prevención de la violencia de género en parejas adolescentes*. Pirámide.
- Mateos, A. (coord)., Garrido, E. and Rodríguez, N. (2014) *Violencia: Tolerancia cero. Guía práctica para la prevención de la violencia en secundaria*. Barcelona: Fundació 'la Caixa.
- Ruiz, C. (2016) *Voces tras los datos. Una mirada cualitativa a la violencia de género en adolescentes*. Sevilla: Instituto Andaluz de la Mujer.
- Ruiz, M. (2014). Implicaciones del uso de las redes sociales en el aumento de la violencia de género en adolescentes. *Comunicación y medios*, (30), pp. 124-141. <https://boletincorteidh.uchile.cl/index.php/RCM/article/view/32375> .
- Vargas, E. i Barrera, F. (2002). Adolescencia, relaciones románticas y actividad sexual: una revisión, *Revista Colombiana de Psicología*, (11), pp. 115–134. Disponible: <https://www.redalyc.org/pdf/804/80401109.pdf>
- Yela, C. (2003). La otra cara del amor: Mitos, paradojas y problemas *Encuentros En Psicología Social*, 1(2), 263-267.

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Dibuix de Chloé Borrega Mateos

Gràcies per la vostra atenció

Dra. Ainoa Mateos

Universitat de Barcelona

Facultat d'Educació

Grup de recerca GRISIJ

Contacte: amateos@ub.edu

@AinoaMateos

<https://orcid.org/0000-0002-1159-9966>

Recorda citar adequadament aquest document. Està publicat al dipòsit digital OMADO de la Universitat de Barcelona.

